

Nöriman
ƏBDÜRLƏHİMİNLİ

Yaddaş Adamı olduğunu yeqin eləmişdim...

Həm də o Yaddaş ancaq doğulub-böyüdüyü Şerur mahali, Axura kəndi, ailələri, doğmaları, uşaqlıq, yeniyetməlik illəriyle

özünəməxsus məntiqlə hüquqsuna görmək arzusu da durus getirə bilməyib...

Sonralar da daim cibində dəfərçə olub, yayda kəndə gedəndə adamlardan eşitdiyi deyimləri, atalar sözünü, bayatılan o dəftərcəyə qeyd eləyib. Belə məqamlarda yənə də Yaddaş saxlancının ən etibarlı mənbəyi Anasının söy-

aşıq-aşkar boy göstərir. Muxtar Kazimoğlunun ədəbiyyatşunaslıq, folklorşunaslıq, mifologiyaya bağlı araştırmalarını, portret yazılarını oxuyunda, şifahi nitqinin təhkiyəsiyle tanış oanda, ən azı, yeniyetməlik və gənclik çağlarında poetik axtarışlarla məşğul olduğuna emindim. Müsahibələrinin birində deyirdi:

"nərsində psixologizm (60-70-ci illər)" mövzusunda dissertasiya müdafiə eləyib. 1991-ci ildə monoqrafiya kimi nəşr olunan o araştırma tekce nəsrdə psixologizmin ümumi seciyyəsini, bədii funksiyasını və inkişaf istiqamətini müəyyənləşdirmir, həm də yənilənmə dovrü Azərbaycan nəşrinin dolğun mənzərəsini yadır.

Muxtar Kazimoğlu: Yaddaşın və

1.Qırx il uzaqdan tanıdığım Adam

Akademik Muxtar Kazimoğlunu, az qala, 50 ildi tanıyıram...

Bu müddətin təxminən 40 ilində də uzaqdan-azaq "ünsiyəyetimiz" olub: bir-birimizi ortaq dostlarımızın, xüsusi də unudulmaz Arif Əmrəhoğlunun təqdimatlarından tanmışaq, qismətimizə düşən öteri görüsələrimizdən aradəki məsafəni dəfə eləyə bilməmişəm: məni o vaxtlar İmanov kimi tanıdığım Muxtarın hədsiz səmmiyyəti, nəzakəti, ciddiyəti, özünəməxsus münasibət ölçüb-biçiləri qorxudub...

Amma sonralar, hətta taleyin gərdişiyle simsar olduğumuzdan xəbər tutanda da aradəki "neýtral zona" ni keçə bilmədim, ustad Musa Yaqubun təbəriylə desək, "Bir günah sənindir, bir günah mənim" həqiqətine boyun eyməli oldum.

O illər ərzində Arif Əmrəhoğlunun söylediklərindən, özümüzün sezdiklərindən Muxtar Kazimoğlunun insan, oxuduqlarından, eşidiklərindən, duydugularından - yaradıcı kimi yaddaşımızda ciddi portretinin strixlərini tamamlamaqdə istifade etmişəm. Zəhmətseverlik, işgəzarlıq, məqsədönlülük, nizam-intizam, özüne də, başqalarına da hörmət, əxlaqi ölçüləri, mənəvi dəyərləri qorumaq - Muxtar Kazimoğlunun xarakterində ayırdı elədiyim bu xüsusiyyətlərdi.

Sonralar öyrənmişəm ki, ailədə səkkiz uşaq - beş qardaş, üç bacı - olublar. Atası Kazım müəllim sovet-fin, sovet-alman müharibələrindən, od-alovun içindən sağ-salamat qayıdır, bir müddət raykomda təlimatçı işləyib, başsız qalmış qardaş-bacısına də, cabhədə hələk olan böyük qardaşının uşaqlarına da həyan olub, sonra uzun illər məktəb direktoru, ardınca müəllim kimi çalışıb, üstəlik, böyük küləfatın ruzisini arıcıqlıdan çıxarıb, bununla yanaşı, övladlarının təhsilinə də ciddi fikir verib - səkkiz uşaqdan yeddisi ali məktəbi, biri texnikumu bitirib.

Şübhəsiz, belə bir aile məktəbi keçmiş Muxtar da həyat məktəbində qarşılaşdığı sınaqlardan da üzüag çıxmış idi...

2.Minillərin Yaddası

Haqqında Arif Əmrəhoğlunun söylediklərindən, oxuduğum yazılarından, eşitdiyim çıkışlarından Muxtar Kazimoğlunun hem də

bağlı deyil, minillerin o üzündən, unamadığı qatlardan gelir...

Həmin Yaddaş ele başdan-bi-nadan işq, qoxu, səs kimi, Sözü də ayırır, əlcətməz saxlancına yığır, Sözle arasındaki bağlı isə Anası qurur, onun qarşısında sehri bir aləmin qapılarını açırı. Sonralar bununla bağlı deyəcəkdi: "Uşaq vaxtı anamdan eşitdi-

3.Yaddaşın poetikası

Tanıdığım ciddi, sanballı sə-

Onun şeir yazması ilə bağlı gümanımı da mərhüm yaxın dostu, görkəmli ədəbiyyatşunas-alim, AMEA-nın müxbir üzvü Kamran Əliyev təsdiqlədi, bir şeirindən söz açıb "sirrini faş elədi". Sonralar özü də etiraf eləyəcəkdi: "Xəlil Rzanın o şeiri hərərətlə qarşılıyib tarifləməyi yaxşı yadımdır: "Harda oluramsa, orda gündəliyim üçün qeydlər aparıram. Bu məclisdə o qeydlərdən biri belə oldu: "Bu gecə Muxtar bay bizim hanumuzu ötüb keçdi". Xəlil Rza şeirdəki ulduz içib göylərlə təmasda olmaq məsələsi üzərində xüsusi dayandı, Nəsimini, Füzullini yada saldı. Beləcə, əksər ədəbiyyatçılar kimi, mən də cavan vaxtlarında ara-sıra şeir yazmışam..."

yim nağıllar, yeqin ki, mənə təsiri ni göstərib. Amma bu təsiri yalnız nağılla məhdudlaşdırmaq istəməzdim. İster nağıl danışanda, istərsə də adı səhəbet eleyəndə, anam, eləcə də atam, əmim, əməcanım (yəni, əmim arvadı) və başqları canlı "dil"lə danışardılar. O "dil"in nə qədər canlı, şəhəd-şirəli olmasına adam sonralar - quru kitab dili ilə her gün əl-əşib-vuruşmağa başlayanda - başa düşür..."

O "dil"in sehri də Kazım müəllimin oğlu Muxtarın elində tutub, Bakı Dövlət Universitetinin filologiya fakültəsinə getirib, bu isəti qarşısında heç atasının onu

nət adamlarının, illah da nasır və ədəbiyyatşunaslarının böyük əksəriyyəti yaradıcılığa poetik axınla gəlib; ən azı, Kamal Abdullanın, Əsgər Rəsulovun, Arif Əmrəhoğlunun, Arif Acaloğlunun... timsalında buna əminim...

Görünür, bu da yaddaş kodumuzla bağlıdır: poeziya hər bir yaradıcı kəs üçün məkan formalaşdırır, o məkanı sahmana salır, sonra seçim haqqını özüne həvalə eleyib bir növ xeyir-dua verir. Dündü, sonralar onların çox az qismi bu ovqatı şeir biçimində qoruyub saxlayır, amma poetik abhava və siqlət, əsasən, poeziya-dankənar yaradıcılıqlarından

ayağa düşməkən keçirməyib, Mir Cəlal Paşayev, Muxtar Hüseynzadə, Fərhad Zeynalov, Səlim Cəfərov Yusif Seyidov, Firudin Hüseynov, Bəkir Nəbiyev, Qulu Xəlilov... kimi sanballı yaradıcı simalardan, ustad müəllimlərdən həqiqi dərs alıb, həm də onlardan, "həqiqi alim" olmanın anatomiyasını öyrənib...

Sonra özünəməxsus nizamintizm ve sebirlə ele doğma Şərurun Həmzəlli kəndində təyinat müddətini başa vurub, Nizami adına Ədəbiyyat İnstitutunun aspiranturasını bitirib, elmi məqalələrini üzə çıxarıb, vaxtında - 1984-cü ildə - da "Müasir Azərbaycan

Həmin əsər, üstəlik, Muxtar Kazimoğlunun ciddi araşdırıcılarla məxsus daha bir cəhətini - konseptual təfəkkür sahibi olduğunu - aşiq-aydın göstərdi.

Onun qismətinə 70-ci illərin axırı - 80-ci illərin əvvəllerində ədəbiyyatşunaslıq, dilçilik, türkologiya, folklorşunaslıq və mifologiyaya böyük potensialla, sonsuz şövqle qədəm qoyan Aydın Məmmədov, Kamal Abdulla, Kamil Veliyev, Vilayət Quliyev, Əsgər Rəsulov, Nizaməddin Şəmsizadə, Kamran Əliyev, Arif Əmrəhəoglu, Arif Acaloğlu, Nizami Cəfərov... kimi sanballı elmi simalar arasında öz halal yerini tutmaq yazılıdı.

Üstəlik, Muxtar Kazimoğlu həmin illərdə öz araşdırıcı üslubunu da müəyyənləşdirib, cilalamışdı. "Mir Cəlal müəllim deyərdi ki, "adam dilində yazın, adam dilində", - sonralar xatırlayaqcaqdı. - Aspiranturada oxuyarken ilk ciddi məqalələrimi yazanda "adam dili" deyəndə Mir Cəlal müəllimin nəyi nəzerde tutduğunu daha dərindən başa düşdüm. O vaxt qələm yolundaşlarının beziləri qəliz cümlələr qurub özlərini savadlı adam kimi göstərmək isteyirdilər. Mən o cür yolla getməməyə çalışdım, ən mürəkkəb məsələləri də sadə dilə ifade etmək istədim".

5. Yaddaşın dərin qatlarına yolculuq

Güman ki, Muxtar Kazimoğlu ilk ciddi araşdırmasında Yaddaşının qarışsalınmaz təkanını duymuşdu - monoqrafiyanın son fəsli "Psixoloji nəşr və folklor" adlanır...

Heç şübhəsiz, Nizami adına Ədəbiyyat İnstitutunun mofologiya şöbəsində işləyən vaxt o təkan sayesində də Anasının söyləmələrini yıldı - Yaddaş saxlancının qapısını açdı, söz yatırı köçürdüyü qeyd dəftərcələrini üzə çıxardı, Əfzələddin Əsgərə birge ipə-sapa düzüb "Yazıçı" nəşriyyatının baş redaktoru olanda "Bu yurd bayquşa qalmaz" (1995), AMEA Folklor İnstitutu Türk xalqları folklor şöbəsinin aparıcı elmi işçisi kimi çalışanda "Azərbaycan folklor antologiyası" seriyasının "Zəngəzur folkloru" (2005) cildini nəşr etdi.

"Canlı danışq dilinin bir gözləliyi də arxaik qatları qoruyub saxlamasıdır, - sonralar deyəcəkdi. - Anamdan eşitdiyim ikinci ifadəni misal çəkmək istəyirəm: "Dillimə Tann qutu dəyməyib". "Bir ti ka yemək ye, ürəyində qut olsun". Buradakı "qut" sözü yazılı abidələrimizdə, o cümlədən, "Dədə Qorqud" dastanında rast gəldiyimiz sözdür. Xalq danışq dili tək mənə yox, sözlə az-çox bağlı olan hər bir kəsə öz təsirini göstərir".

Muxtar Kazimoğlunun "Gülüşün arxaik kökləri" (2005), "Xalq gülüşünün poetikası" (2006) "Folklorda obrazın ikiləşməsi" (2011) kimi sanballı monoqrafiyalan da məhz Yaddaşın o izaholunmaz təkanı sayəsində araya-ərsəyə gəlib...

6. Elm təşkilatçılığı missiyası

Muxtar Kazimoğlu 2011-2024-cü illerdə AMEA Folklor İnstitutuna rehberlik eleyib, elm təş-

Ələsgər: bir daha müəllif fərdiyəti haqqında", "Aşıq Ələsgər: bir daha şifahilik məsəlesi haqqında" kimi məqalələri də məhz məlum mövzulara konseptual səciyyə qazandırmaq isteyindən doğulub.

Bu dövr həm də Muxtar Kazimoğlunun portret yaradıcılığı üçün də xarakterikdi. O, "Portretilər" (2013) toplusunda klassik və çağdaş söz ustaları Molla Veli Viddadi, Molla Pənah Vaqif, Hüseyin Cavid, Cəlil Məmmədquluzadə, Məmməd Cəfər, İsa Həbibbəyli, Qəzenfer Paşayev, Nizami Cəfə-

kanları və postmodernist müxtəliflik" (Kamal Abdulla), "Birinci olmağın sevinci ve ağrısı" (Nizaməddin Şemsizdə), "Yeri görünən ədəbiyyatşunas" (Kamran Əliyev) "Onun folklor mücadiləsi" (Arif Acaloğlu), "Milli düşüncə və ədəbiyyat tarixçiliyi" (Bedirxan Əhmədli) kimi dolğun ədəbi portretlər çıxb...

Unudulmaz aydınlarımız Arif Rahimoğlu və Arif Acaloğludan miras qalan elmi irsin toplanıp naşr edilməsi də məhz Muxtar Kazimoğlunun ziyanlı təssübəş-

sənki öz araşdırmaçıları ile folklorşunaslığımızın toxunduğu mövzularda da nizmasalma missiyasını davam etdirir. O, "Epos. Nəsr. Problemlər" (2012) toplusunda "Koroğlu" eposunun müxtəlif variyantları əsasında nümunəvi metnin tərtibi ilə bağlı atılan addimlar, yeniyən varianta duyulan zərurət, bu yönündə başlıca kriteriyalar, "Sənət qayıqları" (2015) toplusunda xalq oyunları və meydanda tamaşaları, "Söz haqqında söz" (2020) toplusunda dövlətçilik düşüncəsi və folklor, şifahi və yazılı

şuncə və çağdaş ədəbiyyat arasında elaqələr, folklor və yazılı ədəbiyyatda təhkiyə, zaman və məkan, əslub, qəhrəmanı təqdim etməyin fərqli yönəri, epiq şeir və epos səsleşməsi kimi mövzular toxunub, her bir mövzu ilə də daha irimiqyaslı araşdırımlar üçün meydan açıb.

Akademik Muxtar Kazimoğlu həm də Kamal Abdullanın araşdırmaçıları ilə yeni mərhələyə qədəm qoymuş müasir qorquduşnaslıqda ciddi simalardan biri olduğunu sübuta yetirib. O, "Epos. Nəsr. Problemlər" toplusuna daxil elədiyi məqalələrində "Kitabi-Dədə Qorqud"da gülüş kultu və obrazın ikiləşməsi, ağıllı və dəli münasibəti üzərində qurulan oyun, Qorqud Atanın xalq yaradıcılığında yalnız müdrik aşıq-qal yox, həm də oyunbaz qismində təcəssümü, yalançı qəhrəman kimi konseptual məsələləri tədqiq edib. 2023-cü ilde akademik Kamal Abdulla və AMEA-nın müxbir üzvü Rafiq Əliyevin birgə qələmə aldıqları "Kitabi-Dədə Qorqud və qeyri-səlis məntiq" konsepsiyasının hüdudlarını daha da genişləndirən Muxtar Kazimoğlu eyni dövrdə nəşr etdirdiyi "Epos qəhrəmanlarında qeyri-səlislik" tədqiqatına "Koroğlu" dastanını da celb eleyib, Lütfi Zadənin qeyri-səlis məntiqini Aristotelin formal məntiqi ilə müqayisədə araşdırıb. O, "Şifahi sənət və yazılı ədəbiyyat" (2024) toplusuna daxil elədiyi "Dədə Qorqud" boyalarında bəzi qaranlıq məqamlar", "Kamal Abdullanın "Dansöküklen-i" araşdırmaçıları ilə qorquduşnasiliga sanballı töhfələrini verib.

Muxtar Kazimoğlunun bu araştırma yönərinin hər biri, qeyd-şərtsiz, ayrıca bir monoqrafiya üçün yetərinə material verir və əminlik ki, yaxın gələcəkdə bəlkə araşdırımlar aparılacaq...

Hələ onun Yaddaş saxlanıncadakı Söz yatın tüketməyib...

Hələ də öz Yoluyla bitib-tükənməyən Söza doğru gedir...

Hələ də bəxtinə düşən məqamlarda Yaddaşın qarşısızlaşmaz təkanını duyacaq və ortaya yeni-yeni sanballı əsərlər çıxaraçaq...

sözün silqəti

kılıçlığı missiyasının ağırlığını çiyinlərində daşıyıb, qısa müddət ərzində instituta akademik səviyyəye qazandırmaq, Azərbaycan folklorşunaslığını ciddi elmi-konseptual axara salmaq üçün, sözün eşil mənasında, gecəsini gündüzünə qatıb...

O, "Folklorşunaslıq" ixtisası üzrə Dissertasiya və Folklor İnstitutu Elmi Şurasının sədri, folklorşunaslıq sahəsi üzrə Azərbaycanda nüfuzlu elmi məcmua olan "Azərbaycan şifahi xalq ədəbiyyatına dair tədqiqlər" jurnalının baş redaktoru kimi, təkcə təşkilatçı və rəhbər funksiyalarını yerinə yetirməklə qalmayıb, "Şərur folklor örnəkləri" (2016), "Gədəbəy folklor örnəkləri" (2016), "Azərbaycan mədəniyyətinə böyük töhfə sayılan 10 cildlik "Qarabağ: folklor da bir tarixdir" (2012-2017) və 10 cildlik "Güney Azərbaycan folkoru" (2013-2020) toplularının layihə rəhbəri və tərtibçilərindən biri olub, folklorşunaslığın aktual problemləri ilə bağlı elmi forumlar təşkil edib, institut əməkdaşlarının sanballı elmi araşdırma aparmanın, nüfuzlu beynəlxalq elmi konfərans və simpoziumlarda iştirak üçün bütün imkanlardan yararlanıb.

Fikrimizcə, onun bu dövrdə qələmə aldığı "Novruz bayramı: mifdən gələn motivlər", "Aşıq

rovun elmi-ədəbi cəhətdən tutumlu portretlərini yaradıb, sonrakı illerdə bu silsiləni davam etdirib, nəticədə ortaya "Unudulmaz ədəbiyyatşunasın unudulması" (Əmin Abid), "Mifolinqvistikən im-

liyi sayəsində baş tutub...

7. Yaddaşa fasiləsiz qayıdış

Akademik Muxtar Kazimoğlu

ədəbiyyatda demonizm, Məmmədhüseyn Tehmasib və folklorumuzun agrılı nöqtələri, "Şifahi sənət və yazılı sənət" (2025) monoqrafiyasında ise şifahi sənətin ritualla bağlılığı, mifoloji düt-